

Maria Dasca, *Entenebrats. Literatura catalana i bogeria*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016, 501 pp., ISBN: 978-84-9883-863-3.

La creació literària ha mantingut, des dels seus orígens, una relació intensa amb la bogeria. Una relació d'atracció i temor alhora —de fascinació—, en tant que els bojos representen una alteritat radical, que qüestiona les convencions racionals que regeixen la nostra representació del món i, al capdavant, les normes que regeixen la nostra vida en societat. El llibre de Maria Dasca que ara comentem, basat en la seua tesi doctoral, explora de manera rigorosa i convincent una faceta —la narrativa— i un moment històric —la narrativa catalana des de 1882 a 1939— d'aquesta polimòrfica relació. La historiografia catalana ja comptava amb una tesi doctoral sobre la bogeria en l'època medieval, obra de Laura Borràs —«Formes de la follia a l'Edat Mitjana. Estudi comparat de textos literaris i representacions iconogràfiques», publicat com *Més enllà de la raó* el 1999. Resulta suggerent imaginar una història de la bogeria en la literatura catalana, de la qual ens mancarien encara dos grans capítols: l'edat moderna i de la postguerra a l'actualitat. L'obra de Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga, per citar dos exemples estudiats en les seues primeres obres en la part final del llibre, en va plena. La tria temàtica és ja, d'antuvi, el primer gran encert de l'autora. Perquè, com la lectura del llibre revela a bastament, el tema de la bogeria vertebrava de manera significativa la narrativa catalana des dels antecedents modernistes fins a la guerra civil. Ben cert que el corpus triat, ja molt ampli, sorgeix d'una exclusió important: la del gènere poètic. Una exclusió que ben segur haguera pogut donar també un rellevant rendiment analític. N'apuntem tan sols un aspecte, que ens sembla obvi: la consideració del poeta com a visionari. El binomi poesia-bogeria, d'origen clàssic, ressorgí poderosament en l'irracionalisme romàntic, i a través de les seues darreres metamorfosis —simbolisme i surrealisme— arribà fins als joves aïrats dels setanta, i ja una mica més esvaït, purament marginal, fins al nostres dies.

La complexitat del tema obligava Maria Dasca a usar una metodologia eclèctica. Tal i com observa ella mateixa (p. 10), manlleva enfocaments analítics de la retòrica, la semiologia, l'estètica de la recepció, la crítica estructuralista, postestructuralista i psicoanalítica, la historiografia de la literatura i la literatura comparada, amb aportacions puntuals de la sociologia, la filosofia, la medicina i els estudis jurídics. La diversitat de marcs teòrics que mobilitza, unida a la gran quantitat d'autors i obres que analitza, emmarcats en contextos històrics diferenciats, ens dona ja un indicatiu de l'ambició i les dimensions del seu treball.

El llibre s'estructura en vuit capítols, més les conclusions. Els dos primers tenen un caràcter introductori, i la seua qualitat més rellevant és la capacitat de síntesi,

donat que, després de definir la problemàtica ontològica i lingüística de la bogeria, en dibuixa les línies mestres de l'evolució en les lletres occidentals des de l'època clàssica fins a la contemporània. L'entrada noucentista en la modernitat implica un punt d'inflexió, especialment amb el tombant de segle i la seua crisi del subjecte: «La fragmentació —social i epistemològica— que suposa tot aquest procés va lligada al qüestionament de l'existència d'una psicologia única, controlable racionalment i aspirant a un bé primigeni» (p. 26). La bogeria esdevé un símptoma, per dir-ho en termes psicoanalítics, d'aquesta fractura, i la literatura de ficció un espill i camp de batalla on es reflecteixen i debaten els canvis socials i mèdics sobre el tema. L'estudi mèdic de la malaltia mental —la psiquiatria— així com la política sanitària seran objecte d'especial atenció en aquest llibre, i encapçalarà cadascun dels grans períodes històrics —el segle XIX, el modernisme, el noucentisme i el període d'entreguerres— amb un estudi del seu estat de la qüestió. Passem ja a comentar la resta de capítols detalladament, i a subratllar les que ens semblen les principals aportacions.

El capítol tercer, dedicat al segle XIX, se centra en l'estudi de dues obres literàries, *La bogeria*, de Narcís Oller i *La punyalada*, de Marià Vayreda, i d'un fet de gran rellevància sociològica: l'acusació de bogeria que afectà Jacint Verdaguer. El cas Verdaguer, vaja. Narcís Oller és l'escriptor català contemporani que mostra un major interès pel tema de la bogeria, i Maria Dasca li dedica la monografia més extensa de tot l'estudi. Hi ressegueix detalladament els antecedents de la seua novel·la. Publicada el 1899, *La bogeria* representa un canvi substancial en la poètica de l'autor, que hi supera les limitacions mimètiques del realisme-naturalisme i s'obre a les aportacions de la novel·la psicològica i a la formalització simbòlica aportada pels modernistes. Pel que fa al tractament del tema de la bogeria, palesa també una gran modernitat, en tant que expressa un dubte racional sobre la interpretació del fenomen. La novel·la *La punyalada* també és objecte d'una interessant anàlisi en clau psicoanalítica, que hi desvetlla les claus de l'acceptació del l'alteritat en el discurs de l'«entenebrat» protagonista. Pel que fa al cas Verdaguer, la principal aportació es relaciona amb l'anàlisi de l'actitud de Narcís Oller sobre l'afer i les seues afinitats amb les novel·les *Nazarín* i *Halma* de Benito Pérez Galdós i el drama *El místic* de Santiago Rusiñol.

El quart capítol es dedica al modernisme. Les concepcions estètiques d'aquest moviment potencien fins a l'exasperació la subjectivitat i la via intuïtiva com a mitjà preferent d'accedir a la realitat. És normal, en aquest sentit, que el tema de la bogeria hi ocupe un lloc preminent. Les principals manifestacions les trobem a l'obra de Víctor Català, Joaquim Ruyra, i Prudenci Bertrana, profusament analitzades en el text. Víctor Català és una de les autores que més s'interessà pel tema. La seua primera aproximació és el monòleg teatral *La infanticida* (1898). En el relats de *Drames rurals*

(1902) hi insisteix, amb diferents gradacions temàtiques de la bogeria: com a misteri inexpugnable, com a transgressió moral i social i com a simple pretext de creació de tipus inferiors. Les novel·les *Solitud* (1982) i *Un film (3000 metres)* (1926), on la bogeria ocupa un lloc subsidiari, però on l'irracionalisme de Schopenhauer batega amb força, hi són també analitzades. Pel que fa a Joaquim Ruyra, s'hi analitzen els relats «Jacobé» i «La Fineta», arreglats a *Marines i boscatges* (1903). Es tracta de «ficcions que incideixen en el misteri relatiu als límits de la raó, en què l'enfolliment afecta noies púbers» (p. 211). Prudenci Bertrana, finalment, és inclòs en aquest panteó de la bogeria amb les novel·les bessones *Josafat* (1906) i *Nàufrags* (1907). En la seua anàlisi, que prima de nou l'enfocament psicoanalític, l'autora destaca la pulsio Eros-Thanatos i el conflicte religiós-erotisme.

El noucentisme, amb el predomini dels preceptes arbitraristes i el seu rebuig de la mimesi narrativa, no fou un territori propici per a les aproximacions al tema de la bogeria. Això explica que el capítol que se n'ocupa —el cinquè— siga, després del dedicat a l'avantguarda, el més breu del volum. L'autor que suscita el major interès hi és, naturalment, Eugeni d'Ors, que en afrontar el tema de la bogeria ho fa sota l'advocació d'alguns dels pensadors centrals de la modernitat: Freud, Bergson i Nietzsche. En el cas d'aquest darrer, hi hem trobat a faltar alguna referència a l'estudi que aquest ressenyador dedicà a la recepció de Nietzsche en les lletres catalanes —*Història d'un entusiasme. Nietzsche i la literatura catalana* (2009). També en d'altres moments en què s'al·ludeix al filòsof de l'etern retorn haguera estat pertinent aquesta referència. Esmert especial mereix, al nostre parer, l'estudi de les postures antinoucentistes, dintre de les quals la novel·la *La «Niña Gorda»* de Santiago Rusiñol ocupa un lloc eminent.

El període d'entreguerres, al qual es dedica el capítol sisé, és el més fecund en aproximacions al tema de la bogeria, tal com palesa la seua extensió —la major del volum. L'explicació d'aquest canvi respecte al noucentisme l'hem de buscar, segons l'autora, en la represa del gènere novel·lístic, en la reaparició d'autors ja madurs, de procedència modernista, com Joan Puig i Ferrer i Alfons Maseras i en l'interès que el tema de la bogeria despertà en autors joves influïts pel nou context intel·lectual. La introducció de la psicoanàlisi en la narrativa catalana, amb les tècniques del monòleg interior, fou un altre element afavoridor, així com els debats intel·lectuals del moment, que giren al voltant del conflicte instint-raó. En relació a aquest conflicte, els crítics de la novel·la del moment observen una atracció cap al «dimoni de la vida interior», fet que posa de moda els autors russos, i en especial Dostoievski. És el fenomen conegut com a «russisme». És aquest el capítol que, al meu parer, conté una major aportació personal, en tant que aquest període ha rebut fins ara una atenció crítica menor, i en conseqüència, presenta, més territoris per explorar. Aquesta proliferació d'autors

i obres implica un canvi en el discurs hermenèutic, que esdevé més sintètic i atent a relacionar la plètor d'escriptors amb els postulats ideològics del moment que no a la seua anàlisi detallada. Així, la crítica coetània al racionalisme funcional de la moderna societat de masses, que deriva en la crisi del subjecte i el consegüent il·logisme dels personatges, és exemplificada amb l'obra de Domènec Guansé, Miquel Llor, Joan Puig i Ferrer i Sebastià Juan Arbó.¹ En algun moment puntual, aquesta necessitat d'abastar una gran quantitat d'autors provoca que idees prometedores no troben el desenvolupament necessari, com quan apunta que la novel·la *El cercle màgic* de Puig i Ferrer desenvolupa un mecanisme narratiu semblant al dels somnis (p. 376). Així mateix, l'obertura de l'arc temàtic de la bogeria a la crisi del subjecte en l'epígraf final produeix un cert efecte de dispersió, que potser resta coherència al conjunt. Cert que s'hi tracten autors i temes molt rellevants, com les primeres obres de Mercè Rodoreda, Llorenç Villalonga o Salvador Espriu.

El darrer capítol, breu i lleugerament impressionista, aborda les relacions de la narrativa avantguardista amb la bogeria, amb especial protagonisme de Francesc Trabal i el primer Calders.

En definitiva, tal com hem apuntat a l'inici, l'aportació de Maria Dasca ens sembla important i significativa, en tant que no es limita a l'estudi d'un autor o obra concreta, sinó que interpreta la història de la literatura catalana contemporània a partir d'un tema que incideix de ple en el debat ideològic de la modernitat, com és el de la bogeria. Un tema que abasta qüestions tan cabdals com la crisi de la raó il·lustrada, l'ascensió dels corrents irracionalistes, l'adveniment de la societat de masses i la crisi del subjecte, per citar-ne alguns dels més importants. *Entenebrats. Literatura catalana i bogeria* analitza com els narradors catalans es feren ressò d'aquest debat, un debat encara viu, que ens ajuda a comprendre millor el nostre present.

JOAQUIM ESPINÓS FELIPE
Universitat d'Alacant
ximo.espinos@ua.es

1. En l'anàlisi de l'obra d'aquest darrer ens ha cridat l'atenció que, en referir-se a la p. 354 al tema del crim gratuït, no haja fet esment de l'acte gratuït exposat per André Gide a *Les caves du Vatican*.